

La dolçaina baixa

El renàixer d'un instrument

Ramón Asensi i Ramón

Aquets projecte naix a partir de la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Bétera, amb l'ajuda del programa MUSICABILITY de la Unió Europea. El programa MUSICABILITY consisteix en la recuperació d'instruments antics. La Regidora de Cultura, Ayo Martínez, va encarregar a Ramon Asensi la direcció del projecte.

La dolçaina baixa és un instrument de vent fusta de doble llengüeta. És cònic, amb vuit forats per a digitar i dos en la campana per als harmònics. Sona una octava justa per davall de la dolçaina. L'instrument és una còpia modificada de les antigues xirimies.

Tenim la sort de tindre documentació musical sobre l'existència i ús de les xirimies en la Corona Catalano-aragonesa des del segle XIII. Posteriorment, durant els segles XIV-XV, la cort reial fomenta una etapa de gran activitat cultural. En estos segles no existien els instruments que actualment coneixem. En la cort del rei Jaume I, els instruments que els acompanyaven eren tots de la família de les xirimies, bombardas, baixos i contrabaixos. Els representants més primitius que han arribat fins a nosaltres són la dolçaina i la tarota. Oboès, corn anglès, fagots, clarinets, etc., són l'evolució d'estos antics instruments.

Tots estos antics instruments van ser a poc a poc substituïts en les corts reials per instruments de corda.

A València, la dolçaina ha perdurat fins als nostres dies en l'àmbit de la música popular. La dolçaina era la xirimia més xicoteta. En algunes zones també es va conservar la tarota. És un instrument afinat una quinta per davall de la dolçaina.

Quan el 9 d'octubre de 1239, el Rei Jaume I el Conqueridor entra a València reconquistant-la als musulmans, anava acompanyat per una banda de xirimies, bombardes i baixons.

De tots estos instruments, ens vam decidir a recuperar una xirimia que sonava una octava baixa de la nostra dolçaina actual.

Des d'un principi, es va tindre molt clar que no es volia recuperar un instrument antic, fer un concert i després posar-lo en un prestatge per a utilitzar-lo ocasionalment. Per això, es va decidir recuperar un instrument però, perquè pogués tindre ús en el present i en el futur.

El treball no era res senzill perquè s'havia de construir un instrument del que feia segles que no sabíem res però, amb l'afinació i la mateixa digitació que l'actual dolçaina. Açò, per què? Per a facilitar que tot el món, després d'un procés lògic d'estudi i adaptació a l'instrument, pogués tocar-lo.

L'ardu treball d'investigació i fabricació de l'instrument ha sigut realitzat per Gaspar Saragossa. Gaspar és especialista en construcció d'instruments antics com ara oboès d'amor, oboès barrocs, tarotes, baixons, etc. En les seues mans va caure el repte d'aconseguir tot allò que li encomanava l'ajuntament de Bétera i, després de mesos de treball, podem dir que tenim un magnífic instrument. Ara comença un nou recorregut en què haurà de ser provat, haurà d'integrar-se en el món de les colles de dolçaines i ser polit amb el temps.

Les modificacions realitzades a l'antiga xirimia són les següents: s'ha passat d'una afinació mesotònica a una afinació cromàtica; l'instrument està afinat en Sol com la dolçaina; la digitació és la mateixa que per a la dolçaina, i utilitza canyes de xirimia alta. Tots els canvis realitzats a l'instrument original són per a facilitar al màxim la seua utilització.

Assaig al Teatre romà de Plovdiv. 12 de setembre de 2009.

Com a part del projecte, el compositor valencià Luis Serrano Alarcón va compondre un *Divertiment* per a dues dolçaines, tarota, dolçaina baixa i percussió. Aquesta obra va ser estrenada el 26 de juny de 2009 a la Casa de la Cultura de Bétera amb motiu de l'acte de presentació del nou instrument.

Per a finalitzar el projecte, a setembre de 2009, la Colla, la regidora de cultura Ayo Martínez i el regidor d'urbanisme Javier Alapont, viatjaren fins a Plovdiv a Bulgària, per a realitzar un concert junt als demés representants dels països de la Unió Europea al teatre romà d'aquesta ciutat.

Colla "Xe, que burrà!" amb companys de Palazzago (Itàlia) després del concert.

La dolçaina i el tabal

Ramón Asensi i Ramón

La **dolçaina** és un instrument de vent-fusta, de perforació cònica, amb vuit forats, set davanters i un posterior, que utilitza canya de llengüeta doble i té un origen medieval. Semblant a les xeremies, al segle XVII era més que un instrument, una extensa família d'instruments de so molt dolç. El domini de l'afinació es basa en la combinació de posicions dels dits sobre els vuit forats, i en canvis de la pressió sobre l'embocadura i la columna d'aire.

La dolçaina és l'instrument més característic de la cultura popular del nostre país i, junt al seu inseparable tabal són els encarregats d'amenitzar tot tipus d'actes per tota la geografia valenciana. El seu ensenyament i aprenentatge sempre ha estat una tasca oral; per tant, són molt poques les dades històriques que podem obtenir d'ella. Actualment, està vivint un gran període d'expansió i divulgació gràcies a les nombroses escoles que, com en el cas de Bétera, ens ajuden a recuperar un instrument tant nostre, adaptant-lo als programes i exigències que comporta l'estudi de qualsevol instrument musical.

El dolçainer és la persona que es dedica a tocar la dolçaina. A l'Edat Mitjana, els dolçainers s'anomenaven "ministrets" o "menestrils" (persona que toca instruments de vent de fusta) i formaven agrupacions que acompanyaven els exèrcits en les batalles contra els musulmans. La característica més important del vertader dolçainer és que el dolçainer és o era l'últim representat de l'ofici de la joglaria. El joglar era la persona que anava per les corts dels prínceps, pels castells dels senyors, per les festes públiques, etc., cantant cançons, tocant instruments, ballant i fent jocs. Des del naixement del poble valencià, és present en tots els llocs i temps.

Com a joglar, cada vegada que el dolçainer ix al carrer viu el seu moment real, sap com comportar-se en cada lloc, en cada moment i està sempre preparat per a la improvisació. Sense ser conscient, el dolçainer ha estat a la vegada un missatger del passat, doncs ens ha sabut transmetre la peça musical més antiga i l'ha portat per tota la geografia al mateix temps que adaptava la cançoneta de moda per a poder ser interpretada per la dolçaina. Tocar la dolçaina era i és molt més que tocar un instrument; era i és una manera de viure.

El **tabalet** és un instrument de percussió que sempre acompanya a la dolçaina. És la base fonamental de l'element rítmic que es necessita per a tocar el tipus de música que es toca amb la dolçaina, doncs és essencial mantenir el ritme en una dansa, una cercavila o en una cançó per a la seua perfecta interpretació.

El tabaleter és la persona encarregada de tocar el tabal i té la mateixa importància o més, dins la parella, que el dolçainer, doncs és el responsable de què el ritme de la peça interpretada siga el necessari en cada moment. No es pot perdre el ritme en una dansa.